

BIOETIKA FANI VA UNING TIBBIYOTDAGI O‘RNI

Inagamova D. R., Salimova M. R

Prof v.b PhD. Nizomiy nomidagi TDPU

Katta o'qutuvchi. Toshkent Tibbiyot Akademiyasi

Annotatsiya Ushbu maqolada bioetika fanining mohiyati, uning asosiy tamoyillari va tibbiyotdagi ahamiyati haqida fikr yuritiladi. Bioetikaning tibbiy amaliyotda bemor huquqlarini himoya qilish, adolatni ta'minlash va axloqiy qadriyatlarni shakllantirishdagi o‘rni yoritiladi. Shuningdek, genetik tadqiqotlar, evutanaziya, organ transplantatsiyasi kabi masalalarda bioetikaning dolzarbligi ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: bioetika, tibbiyot, axloqiy tamoyillar, bemor huquqlari, genetik tadqiqotlar, evutanaziya, organ transplantatsiyasi.

НАУКА БИОЭТИКА И ЕЕ МЕСТО В МЕДИЦИНЕ

Аннотация В данной статье рассматриваются сущность биоэтики, её основные принципы и значение в медицине. Освещается роль биоэтики в защите прав пациентов, обеспечении справедливости и формировании этических ценностей в медицинской практике. Также обсуждается актуальность биоэтики в таких вопросах, как генетические исследования, эвтаназия и трансплантация органов.

Ключевые слова: биоэтика, медицина, этические принципы, права пациентов, генетические исследования, эвтаназия, трансплантация органов

THE SCIENCE OF BIOETHICS AND ITS PLACE IN MEDICINE

Abstract This article examines the essence of bioethics, its fundamental principles, and its significance in medicine. The role of bioethics in protecting patients' rights, ensuring justice, and fostering ethical values in medical practice is highlighted. The relevance of bioethics in issues such as genetic research, euthanasia, and organ transplantation is also discussed.

Keywords: bioethics, medicine, ethical principles, patient rights, genetic research, euthanasia, organ transplantation

KIRISH

Bugungi kunda tibbiyot sohasi rivojlanishi bilan bir qatorda inson huquqlarini hurmat qilish, axloqiy qadriyatlarni saqlash va tibbiy amaliyotda axloqiy-ijtimoiy masalalarga e'tibor qaratish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Bioetika fani ushbu masalalarni tadqiq qilish, tibbiyot

va biologiya sohasida paydo bo‘ladigan murakkab axloqiy muammolarni hal qilishga qaratilgan.

ADABIYOTLAR SHARHI

Bugungi kunda butun dunyoda hayotda, jamiyatning turli sohalarida bioaxloq qoidalariga amal qilish bo‘yicha bahslar ketmoqda. Tibbiy bioetika (lot. bioethika, grekchada bioethika-axloq)- axloqiy meyorlar va tibbiy xodimlarning kasbiy majburiyatlarini bajarishda o‘zini tutish tamoyillari to‘plamidir [1].

Ilk marotaba bioetika tushunchasini 1927 yili Fris Yar tilga olgan bo‘lsa, 1969 yili amerikalik onkolog va biokimyogar V.Potter uni muomalaga kiritdi. Van Rensseler Potter o‘zining “Bioetika – kelajakka ko‘prik” nomli asarida “Yashab qolish ilmi nafaqat oddiy fan sifatida o‘rganilishi, balki o‘zida biologik bilim va umuminsoniy qadriyatlarni birlashtirgan yangi donolik bo‘lishi lozim. Shu sababli mazkur yo‘nalishni bioetika, deb atashni taklif etaman”, - degan [2]. 1999 yili Kosto-Rikada bioetika masalalariga bag‘ishlangan anjumanda V.Potter nutq so‘zlar ekan, “Men barchangizdan bioaxloqni mas‘uliyat, kompetentlik talab qiluvchi hamda barcha madaniyatlarni o‘zida mujassam etgan va gumanizmni targ‘ib etayotgan yangi etika ta‘limoti sifatida qabul qilishingizni so‘rardim”, dedi.

Bioetika quyidagi sohalarni o‘z ichiga oladi [3]:

- Tibbiy bioetika: Tibbiyot amaliyotidagi axloqiy muammolarni hal qilish bilan shug‘ullanadi.
- Ekologik bioetika: Atrof-muhit va inson munosabatlarini axloqiy jihatdan baholashni o‘rganadi.
- Genetik bioetika: Genom muhandisligi va genetik manipulyatsiyalarning axloqiy ta‘sirini tahlil qiladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI VA EMPIRIK TAHLIL

Aytish joizki bioetika masalalarini faqatgina shifokorlarga o‘rganmay, hozirda ekologlar, biologlar, faylasuflar, dinshunoslar, psixologlar, sotsiologlar, huquqshunoslar, siyosatchilar va boshqalar ham mavjud bioetik muammolarni hal etishda faol qatnashishmoqda. Demak bioetika fanlararo fenomen bo‘lib, tibbiyotning jadal rivoji insoniyat oldida zudlik bilan yechilishi lozim bo‘lgan muammolarni keltirib chiqarmoqda. Bu esa barcha kasbdagi odamlarni birlashishga chaqirayotir [4].

Hozirgi vaqtda insonlar va bemorlarga malakali tibbiy yordam darajasi doimo o‘sib bormoqda, davolash va diagnostika bo‘yicha eng yangi texnologiyalar qo‘llanilmoqda. Biroq, tibbiyotning ushbu soxadagi so‘ssiz taraqqiyoti fonida ziddiyatli vaziyatlar va muammolar ko‘payishi ham kuzatilmoqda. Shu sababli, inson munosabatlarining ushbu sohasini tahlil qilish, asosiy ziddiyatlarni va mumkin bo‘lgan yo‘llarni aniqlash va ularni yengib o‘tish zarur.

O‘zaro ziddiyatlar juda keng tarqalgan, ular ijtimoiy hayotning barcha darajalarida va barcha sohalarida ro‘y beradi. Bu tomonlarning ochiq qarama- qarshiligiga asoslangan ijtimoiy ta‘sir o‘tkazish turlaridan biri bo‘lib, u o‘zini turli shakllarida namoyon qilishi mumkin.

Ziddiyatlar va mojarolarning mohiyati va jamiyatdagi roli to‘g‘risida turli xil talqinlar mavjud, ularning sabablarini aniqlashda turli xil yondoshuvlar aniqlangan. Mojarolarnig asosiy sabablari moddiy resurs, quvvat kuchlari, qiymat yo‘nalishllari bo‘lishi mumkin. Konflikt sub’ektlari va ishtirokchilari alohida odamlar, turli xil ijtimoiy guruhlar va tashkilotlardir. Ziddiyatlarni o‘ziga xos tuzilmalari, rivojlanish mantiqi, bosqichlari bor, ularni hal qilishning turli usullari ishlab chiqilgan.

Sog‘liqni saqlash sohasida ziddiyatlar umumiy ko‘rinishga va o‘ziga xos xususiyatlarga ega. Ularni aniqlash va tahlil qilish ushbu ishning maqsadini tashkil qildi. Bu shunchaki nazariy o‘rganish bo‘lmasdan, ayni paytda amaliy ahamiyatga ham ega. Bu birinchidan, imkon qadar nizolardan qochish, agar ular sodir bo‘lsa, ushbu xolatda o‘zini tutish, ularni qanday hal qilishni bilishni, ikkinchidan nizoning ijobiy funksiyasini faollashtirishdan iborat.

Bu o‘rinda juda ko‘plab muammolar xozirgi kunda to‘planib qolgan [5].

Tibbiyotdagi ziddiyat va muammolar turli xil va turli darajalarda bo‘lishi mumkin: Ushbu muammolar:

- 1) “Sog‘liqni saqlash tizimi-jamiyat”;
- 2) “Sog‘liqni saqlash boshqarmasi – tibbiyot xodimlari”;
- 3) “Shifokor-bemor”;
- 4) “Shifokor - bemor qarindoshlari”;
- 5) “Shifokor-shifokor”;
- 6) “Bemor-bemor” va boshqalar.

Sog‘liqni saqlash darajasida ziddiyatlarni kelib chiqishi mumkin bo‘lgan asosiy qarama-karshiliklar sog‘liqni saqlashni rivojlantirishning yaxlit va izchil konsepsiyasini yo‘qligi, sog‘liqni saqlash tizimini yetarli darajada moliyalashtirish va moddiy texnika ta‘minotidir. Xozirgi “Pandemiya” davrida bu ziddiyat yaqqol ko‘zga tashlanib qoldi. Albatta Davlatimiz bu borada yetarli darajada ishlarni olib bormoqda. Xozirgacha kasalxonalarni ta‘minotiga e‘tibor panja orasidan qaralgan edi. Bu xolatlarni ham o‘rganilib, tegishli amallar bajarilmoqda. Yuqoridagi ziddiyatlarni ko‘pchilligi dori-darmonlarni yetishmasligi, ayrim uchastka kasalxonalarini yopilishi, shifokorlarni oylik maoshlarini pastligi tufayli ularni qo‘shimcha daromad izlashga majbur bo‘lishi natijasida, ish sifatini pasayishi va “Shifokor-bemor” munosabati bo‘yicha xizmatlar sifatidan noroziligini keltirib chiqaradi. Ushbu misol bir darajadagi nizoni qanday qilib ikkinchi darajaga o‘tishini ko‘rsatadi [6].

Tibbiyot xodimlari professional faoliyatlari davomida ko‘proq “Shifokor-bemor”, “Shifokor-shifokor” kabi ziddiyat va muammolarga duch keladi. Ular fikrlar, qarashlar, manfaatlar va kutishlar to‘qnashuviga asoslanadi. Masalan “Shifokor-bemor” majburiyatlarini sifatsiz bajarilishi natijasida yuzaga kelishi mumkin.

Hozirgi kunda sir emas tibbiyot xodimlariga nisbatan tazyiqlar bo‘lib turibdi, buning natijasida ayrim shifokorlar jaroxatlar ham olmoqda [6].

Bundan tashqari tibbiyot xodimlariga nisbatan ishonchsizlik ham paydo bo‘lmoqda.

Tibbiyot xodimi o‘z ishiga vijdonan yondoshuvi binday ziddiyatlarni oldini olishi mumkin. Bunday ziddiyatlar shifokorni bilimsizligi tufayli ham kelib chiqishi mumkin. Bundan tashqari o‘z vaqtida bemordan xabar olmaslik, noto‘g‘ri diagnoz qo‘yish, noto‘g‘ri davolash kabilar juda qalis xolatlarni keltirib chiqarishi mumkin. Bunday munosabatlar salbiy his tuyg‘ular, norozilik, dushmanlik bilan bog‘liq bo‘lishi mumkin. Albatta, bunday reaksiya vaziyatni va mojaroni hal qilishni murakkablashtiradi, chunki bu holda ziddiyat o‘z-o‘zi oqlashdir.

Bemorlarning ziddiyatli xatti-xarakatlariga psixologik xususiyatlardan tashqari yoshi, ma‘lumoti, notinch shaxsiy xayoti kabi ijtimoiy omillar ham ta’sir qiladi. Shunday qilib bemorlarning daromadlarining past darajasi pullik tibbiy yordam turlarini olish va sifatli dorilar bilan davolanish imkoniyatlarini cheklaydi.

Shifokor va bemor o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlik muammosi sifatida qarama-qarshiliklar tobora ko‘proq sog‘liqni saqlash tizimi diqqat markazida bo‘lib kelmoqda. Bu nafaqat tibbiy yordamning sifati tibbiyot xodimlarining yetarlicha e’tibor bermasligi yoki sog‘liqni saqlash tizimidagi boshqa kamchiliklar bilan bog‘liq. Bu ko‘p jixatdan axolining ko‘rsatilayotgan tibbiy xizmat sifatiga bo‘lgan talabining o‘sishi va bunda shifokorning roli bilan bog‘liq. Bularning barchasi zamonaviy jamiyatda sog‘liqni saqlash muassalari rolining o‘zgarishi bilan birga, shifokor va bemor o‘rtasidagi munosabatlar sifat jixatidan yangi bosqichga ko‘tariladi.

NATIJALAR

Shunday qilib, sog‘liqni saqlash soxasidagi ziddiyatlar o‘zini makro- va mikro- darajalarda shu jumladan shifokor va bemorning shaxslararo tuzilishini namoyon qilishi mumkin. Tibbiyot ilmi va sog‘liqni saqlash tizimini rivojlanishi bilan ushbu soxadagi odamlar o‘rtasidagi munosabatlar yanada murakkablashadi. Ular xal qilishini talab qiladigan yangi muammolar va qarama-qarshiliklar paydo bo‘ladi. Faqat shu asosda yanada rivojlanish va tibbiyotni takomillashishiga olib keladi.

Tibbiyotda bioetika quyidagi muhim masalalarni hal qilishda muhim rol o‘ynaydi:

- 1- Organ transplantatsiyasi: Donorlik va transplantatsiya jarayonidagi axloqiy masalalar.
- 2- Genetik tadqiqotlar: DNK manipulyatsiyasi va klonlashning axloqiy chegaralarini belgilash.
- 3- Evutanaziya: Hayotni sun'iy ravishda uzaytirish yoki o‘limni tezlashtirish masalalariga axloqiy yondashuv.
- 4- Tibbiy eksperimentlar: Bemorlarda o‘tkaziladigan tadqiqotlarning axloqiy qoidalari.
- 5- Covid-19 pandemiyasi tajribasi: Vaksinalarni taqsimlashda adolat tamoyilining ahamiyati.

XULOSA VA MUNOZARA

Bioetika insoniyatning kelajakdagi rivoji va tibbiyot amaliyotida adolatli yondashuvni ta'minlash uchun muhim ahamiyatga ega. Bu fan nafaqat tibbiy axloqiy muammolarni hal qilish, balki jamiyatda yuqori axloqiy qadriyatlarni shakllantirishga ham xizmat qiladi. Tibbiyot xodimlari bioetikaning asosiy tamoyillariga rioya qilgan holda, bemorlarning huquqlarini

himoya qilishga, shaxsiy hayot daxlsizligini saqlashga va adolatli yondashuvni ta'minlashga hissa qo‘shadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

- 1- Muxamedova Z.M. (2019). Umirzakova N.A. Tibbiy-gumanitar fanlar fenomeni va tibbiy ta'limga gumanitar fanlarni integratsiyalashning xalqaro tajribasi./Falsafiy muammolar biologiya va tibbiyot: bioratsionallik fenomeni. 2019 yil 13-son.
- 2- Abdurahmonov, O. Bioetika: Nazariya va amaliyot. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019. – 248 b.
- 3- Usmonov, R. Tibbiy axloq va bioetika asoslari. – Toshkent: O‘zbekiston, 2020. – 172 b.
- 4- Yo‘ldoshev, S. Bioetika fanining rivojlanishi va tibbiyotdagi o‘rni. – Toshkent: Ilm Ziyosiyoti, 2021. – 198 b.
- 5- Karimov, A. Genetika va bioetika. – Toshkent: Sharq, 2018. – 154 b.
- 6- O‘zbekiston Respublikasi Sog‘liqni saqlash vazirligi. Bioetika bo‘yicha tavsiyalar. – Toshkent: O‘zbekiston Sog‘liqni Saqlash Vazirligi nashriyoti, 2022. – 132 b.
- 7- G‘aniyev, N. Axloqiy tamoyillar va tibbiyot. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2019. – 216 b.
- 8- Shamsiyev, F. Bioetika va zamonaviy tibbiyot masalalari. – Toshkent: Fan, 2020. – 140 b.
- 9- Nurmatov, H. Evutanaziya va axloqiy masalalar. – Toshkent: Universitet nashriyoti, 2021. – 168 b.